

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ЮРИДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ЯРОСЛАВА МУДРОГО

КАЗАК КСЕНІЯ ОЛЕКСАНДРІВНА

УДК 346.26

**ГОСПОДАРСЬКО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИДАВНИЧОЇ
ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ**

12.00.04 – господарське право; господарсько-процесуальне право

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Харків – 2016

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі господарського права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник:

кандидат юридичних наук, доцент **Барахтян Наталія Веніамінівна**, Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, доцент кафедри господарського права.

Офіційні опоненти:

доктор юридичних наук, професор **Устименко Володимир Анатолійович**, Інститут економіко-правових досліджень НАН України, директор, член-кореспондент Національної академії правових наук України;

кандидат юридичних наук, доцент **Килимник Інна Ігорівна**, Харківський національний університет міського господарства імені О.М. Бекетова, завідувач кафедри правового забезпечення господарської діяльності.

Захист відбудеться «11» листопада 2016 р. о 13 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 64.086.04 в Національному юридичному університеті імені Ярослава Мудрого за адресою: 61024, м. Харків, вул. Пушкінська, 77.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого за адресою: 61024, м. Харків, вул. Пушкінська, 70.

Автореферат розіслано «05» жовтня 2016 р.

**Учений секретар
спеціалізованої вченої ради**

В. Ю. Уркевич

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Світ на порозі ХХІ ст. вступив у якісно новий етап свого розвитку, який характеризується глибинними змінами всіх аспектів людського буття. У науці ці процеси описуються як «глобалізація», «формування постіндустріального світу», «інформаційного суспільства», «перехід на ноосферний шлях розвитку» і, відповідно, висловлюються суперечливі оцінки, пропонуються різні вектори подальшого розвитку світової цивілізації. Вплив вказаних процесів відчують на собі усі сфери господарської діяльності, але для видавничої справи він є найбільш значним з огляду на роль інформаційної складової в її здійсненні.

Видавничу діяльність упродовж всієї її історії супроводжували технологічні інновації – від винаходу друкарського станка і до появи Інтернету. Видавнича діяльність отримала свої плюси від покращення процесу друкування, комунікаційних технологій, обробки текстів, видавничих програм, електронних систем управління. Водночас, запровадження нових технологій призвело до появи нових потужних конкурентів, що має глобальні наслідки для цієї сфери господарської діяльності. Так, загальносвітовою тенденцією останніх років є скорочення накладів друкованої видавничої продукції, що великою мірою зумовлено все більшою популярністю електронного формату текстової інформації, а також розвитком новітніх технологій масової комунікації. Крім того, процеси, зумовлені постійно поглиблюваною диверсифікацією знань, призводять до зменшення обсягу реального й потенційного попиту на конкретні видання.

Поряд із цим розвиток вітчизняного книговидавництва додатково стримує недостатній рівень державної підтримки цієї сфери діяльності, що призводить до таких проблем як низька конкурентоспроможність; недостатній рівень попиту на книжкову продукцію, зумовлений зростанням цін, зменшенням реальних доходів населення і відсутністю інтересу до книжкової продукції. Така ситуація значною мірою зумовлена недосконалою законодавчою базою та відсутністю концепції державної політики розвитку вітчизняного книговидавництва. Усе це вказує на необхідність проведення відповідних трансформацій у сфері видавничої діяльності, що в свою чергу потребує належного правового забезпечення, яке не може бути ефективним без відповідної доктринальної основи.

Окремі проблеми вітчизняного книговидавництва і книгорозповсюдження, їхнього розвитку за роки незалежності України висвітлюються у наукових публікаціях О. Афанасенко, О. Афоніна, І. Копистинської, М. Сенченка, М. Тимошика, Л. Швайки та ін. Науково-теоретичне підґрунтя для дослідження правового регулювання видавничої

діяльності становлять наукові праці О. Беяневич, Д. Задихайла, М. Кузьміної, В. Мілаш, В. Пашкова, О. Подцерковного, А. Семенишина, В. Устименка, О. Шаповалової, В. Щербини та ін. Однак комплексне дослідження проблем господарсько-правового забезпечення видавничої діяльності в Україні на сьогодні відсутнє, що виступає фактором правової невизначеності й слугує основною перешкодою реалізації принципу верховенства права в сфері господарсько-правового забезпечення видавничої діяльності.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано на кафедрі господарського права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого в межах та відповідно до цільової комплексної програми «Правове забезпечення реалізації політики держави на пріоритетних напрямках економічного розвитку та у сфері екологічної безпеки» (№ державної реєстрації 0111U000962).

Тему дисертації затверджено вченою радою Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого (протокол № 7 від 27.03.2015 р.).

Мета і задачі дослідження. Метою дослідження є розроблення господарсько-правового механізму регулювання видавничої діяльності в Україні. Для досягнення вказаної мети поставлено такі завдання:

- встановити соціально-економічні та історичні передумови виникнення видавничої діяльності та формування механізму господарсько-правового забезпечення її здійснення;
- визначити сутність видавничої діяльності як окремого виду господарської діяльності, сформулювати поняття, встановити її специфічні ознаки та види;
- окреслити коло відносин, що є предметом господарсько-правового регулювання у сфері видавничої діяльності;
- охарактеризувати основних суб'єктів господарювання в сфері видавничої діяльності, провести їх класифікацію;
- визначити механізми реалізації публічних інтересів у сфері видавничої діяльності;
- з'ясувати сукупність господарсько-правових засобів, що застосовує держава для підтримання розвитку видавничої діяльності, визначити оптимальні моделі такої підтримки;
- вивчити зарубіжний досвід господарсько-правового регулювання видавничої діяльності;
- узагальнити вимоги в сфері правового регулювання видавничої діяльності, що висуваються правом Європейського Союзу, та визначити шляхи гармонізації законодавства України з правом ЄС в цій сфері суспільних відносин;

- з'ясувати основні тенденції в сфері здійснення видавничої діяльності та можливі форми їх врахування в системі господарсько-правового регулювання;

- охарактеризувати основні форми договірної регулювання господарсько-правових відносин у сфері видавничої діяльності;

- визначити напрями вдосконалення господарсько-правового регулювання видавничої діяльності.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що складаються в процесі організації і здійснення видавничої діяльності.

Предметом дослідження є господарсько-правове забезпечення видавничої діяльності в Україні.

Методи дослідження. Методологічною основою наукової роботи стали загальнофілософські підходи, а також загальнонаукові, спеціальнонаукові та власні правові методи.

Так, діалектичний підхід дозволив обґрунтувати закономірний характер розвитку видавничої діяльності, простежити сучасні тенденції в її здійсненні як на вітчизняному, так і на загальносвітовому рівнях. За його допомогою видавнича діяльність розглянута з точки зору дихотомії її характеру – вона одночасно є і культурною, і комерційною діяльністю видавців. На основі аксіологічного підходу видавнича діяльність розглядається як важливий засіб просування й поширення культури. Цей підхід також дозволив розкрити природу основних принципів, які визначають зміст і характер функціонування суб'єктів видавничої діяльності. Герменевтичний підхід використано при вивченні нормативно-правових актів, які регламентують здійснення видавничої діяльності. За допомогою комунікативного підходу розкрито роль книговидання як важливого засобу збереження й передачі інформації, обміну культурними досягненнями тощо.

У роботі використано історичний метод, завдяки якому виокремлено основні етапи формування й розвитку видавничої діяльності, моделі правового регулювання, які існували на кожному такому етапі. За допомогою логічного методу узагальнено представлені в науці підходи до розкриття змісту видавничої діяльності і критеріїв її відмежування від видавничої справи. Важливу роль у дослідженні відіграв такий логічний прийом, як класифікація, що дозволив визначити основні види видавничої діяльності, спрогнозувати шляхи подальшого розвитку видавничої сфери діяльності.

Формально-юридичний метод використано під час вивчення нормативно-правових текстів, а також судової практики. Порівняльно-правовий метод використовувався на всіх етапах дослідження, що дозволило надати порівняльну характеристику господарсько-правового регулювання видавничої діяльності в різні періоди існування української державності, а

також здійснити порівняння правового регулювання видавничої діяльності в Україні і в Європейському Союзі, моделей реалізації в різних країнах світу обов'язку щодо передання обов'язкового примірника видання тощо.

Теоретичним підґрунтям роботи є наукові праці з господарського, цивільного, адміністративного права, порівняльного правознавства, історії та теорії держави і права, науки міжнародного публічного та європейського права, економіки, культурології, філософії, видавничої справи та ін. Емпіричну базу дослідження становлять аналітичні та статистичні матеріали, довідкова література, судові рішення, доповіді і висновки спеціальних експертних комісій тощо.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що в дисертації розроблено господарсько-правовий механізм регулювання видавничої діяльності в Україні. У роботі сформульовано і обґрунтовано наукові положення, які виносяться на захист:

уперше:

- обґрунтовано необхідність виокремлення інституту господарського права, предмет регулювання якого становить видавнича діяльність, шляхом виділення таких його ознак: наявність нормоутворюючих та нормозабезпечувальних приписів; завершеність правового регулювання у межах однорідної групи суспільних відносин; чітка галузева конструкція; специфіка галузевого предмету та методу правового регулювання; уніфікованість принципів;

- доведено доцільність проведення систематизації нормативно-правових актів, які регулюють видавничу діяльність, у формі їх кодифікації, результатом якої має стати прийняття Основ законодавства з видавничої діяльності;

- узагальнено пропозиції Європейської комісії щодо визначення належної практики регулювання відносин у сфері видавничої діяльності, а саме: надання фінансування на здійснення адаптації видавцями їх продукції до локальних мовних потреб (переклад книжок); підтримка малих і середніх видавництв; забезпечення належного правового врегулювання відносин між видавцями і авторами творів (введення конструкції видавничих контрактів); використання практик спільного напрацювання типових контрактів, кодексів поведінки тощо, в якому беруть участь професійні автори або організації з перекладу, об'єднання авторів, з одного боку, і видавництва, з іншого; збір достовірних статистичних даних за основними показниками видавничої діяльності як в цілому, так і за окремими тематичними напрямками; застосування такого засобу державного регулювання як регулювання цін (встановлення фіксованих роздрібних цін) на видавничу продукцію з метою забезпечення балансу інтересів авторів, видавців, книготорговців і читачів;

– шляхом встановлення правового значення отримання свідоцтва видавця, виготовлювача або розповсюджувача видавничої продукції доведено, що надання відповідного свідоцтва має носити заявницький, а не дозвільний характер;

– запропоновано викласти визначення видання, наведене в Законі України «Про видавничу справу», у такій редакції: «видання – твір (письмовий або електронний документ), який відповідає вимогам національних стандартів, пройшов редакційно-видавниче опрацювання та призначений для розповсюдження в незмінному вигляді», що дозволить його поширити не тільки на друковані, але й на електронні видання;

удосконалено:

– визначення видавничої діяльності як господарської діяльності із надання послуг з редакційно-видавничого опрацювання творів (документів) і випуску видавничої продукції;

– класифікацію видавництв за такими критеріями як форма власності, спосіб утворення (заснування) та формування статутного капіталу, кількість працюючих та обсяг доходу від реалізації продукції за рік, форма об'єднання майна та участі в підприємницькій діяльності, мета господарської діяльності, адресність та характер тематики своєї продукції;

набули подальшого розвитку:

– висновок про те, що появі видавничої справи передував довгий історичний період, коли вже існувала книжкова справа, але ще не було книгодрукування й видавничої діяльності як такої. Цей етап характеризується такими ознаками: 1) рукописний формат книги; 2) копіювання книг з метою їх розповсюдження здійснювалося шляхом переписування рукописів; 3) обмежена кількість книжок; 4) їх висока вартість. На цьому етапі був відсутній предмет правового регулювання через низький суспільний інтерес до даного виду відносин;

– обґрунтування пропозиції щодо ухвалення закону, який би регулював розвиток електронного книговидання, забезпечував захист авторського права і прав інтелектуальної власності при публікації електронних видань у мережі Інтернет, використанні їх у бібліотеках, національних фондосховищах; удосконалення системи обліку (Державного реєстру) видавництв, що здійснюють випуск електронних видань;

– пропозиція звільнити від необхідності надання обов'язкового примірника документів малотиражні видання, а також скоротити кількість копій обов'язкових екземплярів друкованих видань.

Практичне значення одержаних результатів. Сформульовані у дисертації наукові положення, висновки, практичні пропозиції можуть бути застосовані:

у науково-дослідницькій галузі – для подальшого дослідження проблем господарсько-правового регулювання видавничої діяльності, ролі цієї сфери господарювання в утвердженні цінностей демократії, правової держави і громадянського суспільства;

у нормотворчій діяльності – як теоретичний матеріал при опрацюванні і прийнятті законів та інших нормативно-правових актів, що визначають засади реалізації державної політики у сфері видавничої діяльності;

у правозастосовній сфері – при узагальненні судової практики, наданні рекомендацій із застосування законодавства, що визначає правовий статус окремих суб'єктів видавничої діяльності;

у навчальному процесі – при підготовці, відповідних розділів підручників, у викладанні навчальних курсів, в науково-дослідницькій роботі студентів.

Апробація результатів дисертації. Результати дисертації обговорювались на засіданнях кафедри господарського права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого. Ключові положення роботи були представлені автором на науково-практичних конференціях, круглих столах, у тому числі на Міжнародних науково-практичних конференціях «Правові засади гарантування та захисту прав і свобод людини і громадянина» (м. Полтава, 22 травня 2015 р.), «Сучасні правові системи світу в умовах глобалізації: реалії та перспективи:» (м. Київ, 11-12 березня 2016 р.).

Публікації. Основні теоретичні положення й висновки, сформульовані в дослідженні, знайшли відображення у 7 наукових працях, у тому числі чотирьох статтях у фахових наукових виданнях України, одній статті у науковому періодичному виданні іншої держави і двох тезах доповідей на науково-практичних конференціях.

Структура дисертації. Дисертація складається зі вступу, двох розділів, які включають в себе сім підрозділів, а також висновків і списку використаних джерел (261 найменування). Загальний обсяг роботи становить 216 сторінок, з яких 186 сторінок основного тексту.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **Вступі** обґрунтовується актуальність теми дисертації, визначаються її зв'язок з науковими планами та програмами, мета й задачі, об'єкт і предмет, методологія дослідження, новизна та практичне значення одержаних результатів, відомості про апробацію результатів роботи, публікації, структуру й обсяг дисертації.

У розділі 1 «Видавнича діяльність: поняття, ознаки та загальні вимоги до господарсько-правового забезпечення» встановлено соціально-економічні й історичні передумови виникнення видавничої діяльності та формування механізму господарсько-правового забезпечення її здійснення, визначено сутність видавничої діяльності як окремого виду господарської діяльності, проаналізовано досвід ЄС щодо правового регулювання видавничої діяльності.

У підрозділі 1.1 «Видавнича справа: історія та сучасний стан розвитку» розглянуто основні етапи формування й розвитку видавничої справи, а також моделі її правового регулювання, які існували на кожному такому етапі. Відзначено, що задовго до появи книгодрукування й видавничої діяльності як такої існувала книжкова справа. Рукописна книга як засіб виразу людської свідомості здійснювала вплив на розвиток й формування ідей й знань, але коло її поширення було вкрай обмеженим. Винахід Гуттенберга в середині XV ст. у вигляді книгодрукування рухливими літерами, що забезпечив високу якість друку, і відкриття гравірувальної техніки призвели до радикальних змін: ці відкриття ознаменували кінець епохи рукописних книг, яка тривала з V ст. до н.е. до XV ст. н.е., і дозволили налагодити масове й дешеве виробництво і відтворення книг. Книгодрукування до кінця XV в. охопило всі європейські країни, що сприяло подальшому становленню і розвитку літератури на національних мовах, закріпленню й уніфікації орфографії і графічних форм мови, а в підсумку – підняття рівня культури, освіти, економіки.

Окрему увагу приділено стану видавничої діяльності в СРСР, а також першим рокам незалежності України, коли відбувалося формування вітчизняної системи законодавства про видавничу справу. Надано характеристику сучасного стану видавничої справи в Україні. Констатовано, що сьогодні видавнича діяльність розглядається як важлива складова демократії, яка наділена такими функціями як інформування громадян, визначення порядку денного в суспільних обговореннях, контроль за політичними, економічними і соціальними центрами влади.

У підрозділі 1.2 «Видавнича діяльність як предмет господарсько-правового регулювання» встановлено, що поняття «видавнича діяльність» залишається однією з найменш розроблених категорій як в системі наукового знання, так і в системі правового регулювання. Узагальнення представлених у спеціалізованій літературі підходів дозволило виділити дві основні позиції щодо розуміння видавничої діяльності: за широким підходом під видавничою діяльністю розуміється форма господарської активності, пов'язана з випуском і розповсюдженням різних видань; згідно із вузьким підходом видавнича діяльність зводиться тільки до процесу книговидавництва.

На підставі аналізу чинних законодавчих положень встановлено: видавнича діяльність виступає одним з елементів видавничої справи поряд із виготовленням видавничої продукції і її розповсюдженням; видавнича діяльність може бути визначена як господарська діяльність із надання послуг з редакційно-видавничого опрацювання творів (документів) і випуску видавничої продукції; один і той самий суб'єкт господарювання може виступати і тільки в статусі видавця, і поєднувати його зі статусом виготовлювача видавничої продукції і / або її розповсюджувача; Закон України «Про видавничу справу» не охоплює своєю дією електронні видання, непрямо обмежуючи об'єкт видавничої діяльності тільки друкованими творами.

Серед найбільш актуальних проблем у сфері правового забезпечення видавничої діяльності відзначено суперечливість і неоднозначність нормативно-правових актів, що зумовлює потребу в їх систематизації. Обґрунтовано, що систематизація законодавства у сфері видавничої діяльності має здійснюватися шляхом його кодифікації, результатом чого має стати вироблення і прийняття Основ законодавства з видавничої діяльності.

У підрозділі 1.3 «Досвід Європейського Союзу в правовому регулюванні видавничої діяльності» узагальнено вимоги в сфері правового регулювання видавничої діяльності, що висувуються правом Європейського Союзу, та визначено шляхи гармонізації законодавства України з правом ЄС в цій сфері суспільних відносин.

Серед проблем видавничої діяльності, шляхи вирішення яких вироблено на європейському рівні, – проблема розповсюдження видавничої продукції. В цьому контексті особливої актуальності набувають питання мереж поширення видавничої продукції і ціноутворення на книжки. Крім того, звертається увага на необхідність належного правового врегулювання відносин між видавцями і авторами творів. Європейська комісія визнає як належну практику, яку слід враховувати країнам, що прагнуть європейської інтеграції, досвід спільного напрацювання типових контрактів, кодексів поведінки тощо, в якому беруть участь професійні автори або організації з перекладу, об'єднання авторів, з одного боку, і видавництва, з іншого.

Підкреслено необхідність подолання ситуації, коли в країні відсутні достовірні статистичні дані за основними показниками видавничої діяльності. Збір відповідної статистики має виступати постійним інструментом, за допомогою якого можна аналізувати ситуацію для того, щоб мати можливість забезпечувати відповідну підтримку цьому сектору господарювання.

У розділі 2 «Особливості господарсько-правових відносин в сфері видавничої діяльності» визначено правовий статус суб'єктів видавничої

діяльності, а також окреслено ті проблеми, що виникають на практиці з приводу його встановлення.

У підрозділі 2.1 «Суб'єкти видавничої діяльності: проблеми визначення правового статусу» встановлено, що чинне на сьогодні законодавство України не дозволяє провести чітке розмежування правових статусів різних суб'єктів видавничої діяльності (видавництво, видавнича організація, фізична особа – суб'єкт господарювання), запроваджуючи в якості критерію такого розмежування суто статистично-обліковий показник – основний вид діяльності.

Окрему увагу приділено питанню щодо правового значення включення суб'єктів господарювання до реєстру видавців. Обґрунтовано, що внесення до реєстру видавців не може бути умовою надання суб'єкту господарювання статусу видавця. Ведення відповідного реєстру виконує лише облікову функцію. Потребує також врахування той факт, що за своїми ознаками діяльність у видавничій сфері не створює ризиків загрози життю і здоров'ю населення та навколишньому природному середовищу, а тому не має потребувати проходження дозвільних процедур.

У підрозділі 2.2 «Видавнича продукція як об'єкт господарської видавничої діяльності» відзначено, що об'єктом видавничої справи є видання, сукупність яких становлять видавничу продукцію. Видання, на відміну від інших видів друкованої продукції, має відповідати трьом обов'язковим ознакам: 1) пройти редакційно-видавниче опрацювання; 2) містити інформацію, призначену для поширення; 3) відповідати вимогам державних стандартів щодо видавничого оформлення та поліграфічного виконання.

Розглянуто існуючі моделі правового регулювання виконання видавцями обов'язку із передавання обов'язкового примірника видання до інституцій, аналогічних за своїм статусом Книжковій палаті України. В Україні обрано модель правового регулювання, за якої відповідний обов'язок врегульовано спеціальним законодавчим актом – Законом України «Про обов'язковий примірник документів». У свою чергу, відповідно до ст. 20 Закону України «Про видавничу справу» саме видавець зобов'язаний забезпечувати своєчасне доставляння юридичним особам, визначеним Законом України «Про обов'язковий примірник документів», обов'язкових примірників видань. Підтримано пропозиції щодо підвищення ефективності законодавчого, організаційного і технічного забезпечення функціонування системи обов'язкового примірника.

У підрозділі 2.3 «Електронне видання як особливий об'єкт видавничої діяльності» встановлено, що представлене в законодавстві України визначення електронного видання не включає в себе відповідні кваліфікуючі ознаки. ДСТУ 7157:2010 серед основних елементів вихідних відомостей

електронного видання, зокрема, називає міжнародні стандартні номери: Міжнародний стандартний номер книги – ISBN, Міжнародний стандартний номер нотних видань – ISMN (також можлива вказівка на Міжнародний стандартний номер серіальних видань – ISSN). Водночас, мережева інформація (наприклад, стаття на веб-сайті) відповідає наведеному у законодавстві визначенню електронного видання: це електронний документ, який пройшов редакційно-видавниче опрацювання та призначений для розповсюдження в незмінному вигляді. Єдина невиконана умова – відсутність вихідних відомостей. Обґрунтовано, що вихідні відомості не виступають кваліфікуючою ознакою видань, оскільки слугують лише умовою їх розповсюдження.

Визначено, що для того, щоб відповідна сторінка (сайт) в мережі Інтернет міг претендувати на статус електронного видання, одним з факторів є наявність редакційно-видавничого опрацювання документу. При цьому під редакційно-видавничим опрацюванням документу розуміється обробка редакційно-технічної форми елементів оригіналу редактором і вичитувачем. Традиційні для друкованих видань форми редакційного етапу (перше читання оригіналу, редагування тексту, робота з відредагованим текстом, верстання, читання зверстаного тексту, звіряння редакторських виправлень, виведення, звірка) знаходять лише фрагментарне відображення в електронних виданнях, особливо в періодичних. Однак технічна специфіка не повинна мати вирішального значення для правової характеристики відповідного процесу. Видавнича діяльність як організаційно-творча, господарсько-виробнича діяльність видавців, спрямована на підготовку і випуск у світ видавничої продукції, має місце при випуску як паперових видань, так і електронних.

У підрозділі 2.4 *«Договірні засади взаємодії учасників господарсько-правових відносин у сфері видавничої діяльності»* вказано на помилковість поширеного на практиці оформлення відносин видавця та виготовлювача за допомогою договору про надання поліграфічних послуг. Результатом договору є видавнича продукція (надрукований тираж виготовлених примірників видання), тобто матеріальний результат, який не може споживатися в процесі вчинення певної дії або здійснення певної діяльності, що виключає характеристику договору між видавцем та виготовлювачем як договору про надання послуг. Такий договір є договором підряду, за яким підрядник (виготовлювач) зобов'язується на свій ризик виконати певну роботу (з виготовлення видавничої продукції) за завданням замовника (видавця), а замовник (видавець) зобов'язується прийняти та оплатити виконану роботу. Констатовано, що в умовах відсутності імперативного встановлення, які саме договірні форми мають використовуватися в процесі

розповсюдження видавничої продукції, на практиці сторони, як правило, звертаються до договору поставки видавничої продукції.

Особливу увагу приділено аналізу нової для господарської практики договірній конструкції – друк на вимогу (договір друку).

У підрозділі 2.5 «Роль держави в регулюванні видавничої діяльності» визначено загальні засади правового регулювання здійснення державної підтримки книговидавання в Україні й окреслено шляхи його вдосконалення.

Підкреслено, що неврегульованість нормативно-правової бази щодо розвитку книговидавання, недосконалість механізмів державного регулювання галузі, відсутність мережі державно-управлінських структур, які б відповідали за координацію діяльності та створення належних умов для функціонування державних і приватних видавництв, – призводять до зростання розриву між культурними, науковими, освітянськими та іншими потребами суспільства і рівнем їх реального задоволення. Визначено, що державна політика в сфері книговидавання представляє собою комплекс взаємопов'язаних заходів (соціальних, економічних, правових, матеріально-технічних та ін.), спрямованих на регулювання і управління у сфері книговиробництва і книгорозповсюдження в умовах формування книжкового ринку й інформатизації суспільства.

Розглянуто дві форми державної підтримки книговидавання – пряму і непрямую. Під прямою підтримкою розуміється використання державних субсидій для розвитку книговидавання в цілому, для здійснення окремих видавничих проектів, особливо тих, що носять яскраво виражений національний характер, підтримки книготорговельних фірм і бібліотек, а також для заохочення експорту книг, видавничих і поліграфічних послуг.

Констатовано, що основною формою державного протекціонування видавничої справи в багатьох країнах є застосування різноманітних засобів непрямой підтримки, які поширюються або на всю видавничу систему в цілому або на її окремі підсистеми – наукову, навчальну і т.д. Серед цих засобів найбільш важливе місце належить державній політиці в сфері оподаткування. Основні переваги видавництва отримують при сплаті податку на додану вартість. У переважній більшості європейських країн ставки ПДВ на книги значно нижче, аніж на інші товари.

ВИСНОВКИ

У дисертації наведено теоретичне узагальнення й вирішення наукового завдання, яке полягає у розробленні господарсько-правового механізму регулювання видавничої діяльності в Україні.

Основні наукові й практичні результати дослідження є такими:

1. Появі видавничої справи передував довгий історичний період, коли вже існувала книжкова справа, але ще не було книгодрукування й видавничої діяльності як такої. Цей етап характеризується такими ознаками: 1) рукописний формат книги; 2) копіювання книг з метою їх розповсюдження здійснювалося шляхом переписування рукописів; 3) обмежена кількість книжок; 4) їх висока вартість. Як наслідок, на цьому етапі був відсутній предмет правового регулювання через низький суспільний інтерес до даного виду відносин.

2. До основних ознак видавничої діяльності як різновиду господарської діяльності віднесено: 1) загальні ознаки будь-якого різновиду господарської діяльності, а саме: а) є «діяльністю», тобто передбачає систематичні дії членів суспільства, їх об'єднань, спрямовані на досягнення певного результату; б) змістом цих дій є виготовлення та реалізація продукції, виконання робіт чи надання послуг вартісного характеру; в) метою є задоволення суспільних потреб у відповідних благах, які повинні мати цінову визначеність, тобто функціонувати як товар; г) особливістю господарської діяльності є її суб'єкти – не будь-які особи, а лише ті з них, що відповідно до вимог Господарського кодексу України визнаються суб'єктами господарювання; 2) це діяльність, яка має спрямованість на забезпечення потреб населення в отриманні інформації у вигляді видавничої продукції, створення можливостей для самовиявлення громадян як авторів незалежно від раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, мовних або інших ознак, забезпечення права на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань тощо; 3) ця діяльність здійснюється у сфері суспільного виробництва; вона спрямована на виготовлення та реалізацію матеріальної і матеріально об'єктивованої видавничої продукції; в результаті цієї діяльності досягається соціально-економічний ефект; результати такої діяльності мають вартісний характер та цінову визначеність; 4) зумовленість взаємодією виробника і покупця товару в межах моделі «видавець – читач».

3. Видавнича діяльність є спеціальним предметом правового регулювання, на основі якого може бути виокремлено окремий інститут господарського права. Як для інституту права для нього є характерним: наявність нормоутворюючих та нормозабезпечувальних приписів; їх змістом є як права та обов'язки, так і процедури їх здійснення; наявність завершеності правового регулювання у межах однорідної групи суспільних відносин; їх основою є відповідна чітка галузева конструкція; критеріями виокремлення є специфіка галузевого предмету та методу правового регулювання; в основі їх виокремлення лежать не лише мета правового регулювання, а й практичні

потреби їх реалізації; основою цілісності нормативно-правового інституту у межах галузі є уніфікованість принципів.

4. Чинне нормативно-правове регулювання в питаннях встановлення правового статусу суб'єктів видавничої діяльності є невизначеним. Законодавець єдиним критерієм, який дозволяє провести розмежування між видавництвами і видавничими організаціями, називає видавничу діяльність як основний вид діяльності для видавництв, зазначаючи при цьому, що видавничі організації, окрім видавничої, можуть здійснювати і інші види діяльності. Проте, критерій «основної діяльності», будучи суто статистичним, не виключає для видавництв можливості також здійснювати інші види діяльності, що фактично призводить до зникнення різниці між правовим статусом видавництва і правовим статусом видавничої організації. Одним із напрямів вдосконалення правового регулювання видавничої діяльності в Україні має стати проведення чіткого розмежування між статусами різних суб'єктів такої діяльності на підставі чіткого юридично значущого критерію із доведенням до відома учасників відповідних відносин інформації щодо того, який обсяг прав і обов'язків дає кожен із передбачених правових статусів.

5. Виникає потреба в систематизації нормативно-правових актів, предметом регулювання яких є видавнича діяльність. Реформування правового забезпечення в цій царині здійснюється безсистемно, внаслідок чого багато суттєвих питань для функціонування суб'єктів видавничої діяльності залишилися поза межами правового регулювання. Крім створення єдиної законодавчої бази регулювання відносин, пов'язаних з діяльністю зазначених інститутів, систематизація нормативно-правових актів дозволить вирішити ще низку проблем, а саме: 1) забезпечити реалізацію принципу правової достатності в правовому регулюванні. Він базується на тому, що правова держава усвідомлює субсидіарний вплив права на різні сфери життя і нормативно урегульовує лише відносини, які цього потребують, а не прагне запровадити в життя максимальну кількість нормативно-правових актів; 2) уніфікувати термінологію.

6. Чинне законодавство України потребує встановлення заявницького, а не дозвільного правового режиму видачі Свідоцтва суб'єктам видавничої діяльності в Україні. Враховуючи законодавчий припис, згідно із яким суб'єкти господарювання провадять діяльність у видавничій справі лише після внесення їх до Державного реєстру на підставі свідоцтва, та визначення документу дозвільного характеру, зроблено висновок, що свідоцтво суб'єкта видавничої діяльності в Україні має ознаки документа дозвільного характеру. Однак у Законі України «Про Перелік документів дозвільного характеру у сфері господарської діяльності» такий документ не

зазначено. Відповідно, сьогодні існує колізія між положеннями Закону України «Про видавничу справу» та Закону «Про Перелік документів дозвільного характеру у сфері господарської діяльності». Факт внесення до реєстру не може бути пов'язаний із наданням прав суб'єктам господарювання, а має на меті облік суб'єктів господарювання, які набули прав на провадження діяльності у сфері видавничої справи. За своїми ознаками діяльність у видавничій сфері не створює ризиків загрози життю і здоров'ю населення та навколишньому природному середовищу. Крім того, практика регулювання такого виду діяльності, як видавнича справа, європейським законодавством здебільшого не передбачає дозвільних процедур, обмежуючись реєстрацією даного виду діяльності.

7. Суб'єктний склад виробників обов'язкових примірників документів не вичерпуються видавцями, оскільки перелік обов'язкових примірників документів не обмежується видавничою продукцією. Так, якщо видавнича продукція є сукупністю видань, випущених видавцем (видавцями), то видання представляє собою твір (документ), який пройшов редакційно-видавниче опрацювання, виготовлений шляхом друкування, тиснення або іншим способом, містить інформацію, призначену для поширення, і відповідає вимогам національних стандартів, інших нормативних документів з питань видавничого оформлення, поліграфічного і технічного виконання. Правовий статус виробника документів, крім видавців, можуть мати виробники фонограм, аудіовізуальної продукції тощо.

8. З метою усунення недоліків доставляння обов'язкових примірників є необхідним підвищення ефективності законодавчого, організаційного і технічного забезпечення функціонування системи обов'язкового примірника. Для цього є необхідним: 1) розробити пропозиції щодо внесення до чинного законодавства змін і доповнень для усунення колізій у Законах України «Про обов'язковий примірник документів», «Про видавничу справу», «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні», що стосуються питань обов'язкового примірника, внесення до Кодексу адміністративних правопорушень відповідних змін, які посилять відповідальність виробників документів за порушення порядку доставляння обов'язкового примірника документів; 2) вести облік видавничої діяльності; 3) розробити механізм притягнення винних до відповідальності у разі порушення вимог Законів України «Про обов'язковий примірник документів», «Про видавничу справу»; 4) запровадити щоквартальне звіряння державними видавництвами даних звітної документації з базами даних Книжкової палати України тощо.

9. Суттєвий недолік чинного нормативно-правового регулювання – відсутність регулювання електронного книговидання. Одним із важливих

кроків має бути ухвалення закону, який би регулював розвиток електронного книговидавання, забезпечував захист авторського права і прав інтелектуальної власності при публікації електронних видань у мережі Інтернет, використанні їх у бібліотеках, національних фондосховищах; удосконалення системи обліку (Державного реєстру) видавництв, що здійснюють випуск електронних видань.

10. Існує нагальна необхідність вироблення принципово нових правил законодавчого регулювання видавничої діяльності. Основним завданням є виділення тих видів діяльності, які потребують окремого регулювання, а також формування критеріїв видань, які могли би виділити їх в ряду схожих явищ. Перш за все, йдеться про так звані інтернет-видання. Важливість пошуку місця сучасних електронних видань у правовому регулюванні, зокрема, пов'язана з існуванням інституту реєстрації (обліку) суб'єктів видавничої справи. Віднесення тієї чи іншої особи до суб'єктів видавничої справи (будь то видавців, виготовлювачів або розповсюджувачів) пов'язано з наявністю видавничої продукції, тобто сукупності видань, випущених видавцем (видавцями).

11. Підтримано пропозицію прийняти закон «Про електронне видавання», який би регулював розвиток електронної видавничої діяльності, а також внести відповідні зміни до таких законів України: «Про видавничу справу», «Про обов'язковий примірник документів», «Про авторське право та суміжні права», «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні», «Про інформацію»; утворити структурний підрозділ при органі державного управління видавничою справою, який би опікувався розвитком та функціонуванням електронної книги та електронних ЗМІ; розробити методологію прогнозування продажу електронних книг; затвердити стандарти електронного обміну даними тощо.

12. До правової бази регулювання видавничої діяльності включено такі групи актів: 1) акти, що встановлюють загальні засади діяльності суб'єктів видавничої діяльності (Конституція України, Міжнародний пакт про громадянські і політичні права, Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. та Протоколи до неї, Європейська соціальна хартія (переглянута), Конвенція про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля, Цивільний кодекс України, Господарський кодекс України, Кримінальний кодекс України, Кодекс про адміністративні правопорушення, Закони України «Про господарські товариства», «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб - підприємців», «Про інформацію», «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності», «Про доступ до публічної інформації» тощо;

2) акти, що врегульовують діяльність безпосередньо суб'єктів видавничої діяльності (закони України «Про державну підтримку книговидавничої справи в Україні», «Про обов'язковий примірник документів», укази Президента України «Про деякі заходи з розвитку книговидавничої справи в Україні», «Про деякі заходи щодо державної підтримки книговидавничої справи і популяризації читання в Україні», постанови Кабінету Міністрів України «Про Державний реєстр видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції», «Про затвердження Порядку визначення обсягу книжкової продукції державною мовою, підготовка, випуск та/або розповсюдження якої здійснюються вітчизняними видавництвами і підприємствами розповсюдження книжкової продукції, для укладення договорів оренди приміщень»; 3) нормативно-правові акти концептуального характеру, якими визначені основні напрями реалізації інформаційної політики держави («Державна програма розвитку національного книговидання і преси на період до 2000 р.», «Концепція відновлення всеукраїнської книготорговельної мережі», «Концепція державної цільової програми популяризації вітчизняної книговидавничої продукції на 2009-2012 рр.» тощо); 4) державні стандарти (ДСТУ 3017-95 «Видання. Основні види. Терміни та визначення», ДСТУ 4515:2006 «Інформація та документація. Видання. Міжнародна стандартна нумерація серіальних видань», ДСТУ 4861:2007 «Інформація та документація. Видання. Вихідні відомості», ДСТУ 7152:2010 «Інформація та документація. – Видання. Оформлення публікацій у журналах і збірниках» тощо).

13. У праві ЄС основу правового регулювання видавничої діяльності становлять такі документи: резолюція від 7 квітня 1995 р. про запровадження програми підтримки в сфері книговидання й читання; резолюція від 21 червня 1996 р. багаторічна програма заохочення мовного багатоманіття в інформаційному суспільстві; резолюція від 30 січня 1997 р. щодо врахування культурних аспектів у діяльності європейської спільноти; резолюція від 13 березня 1997 р. про інформаційне суспільство, культуру і освіту; резолюція від 24 жовтня 1997 р. про вплив нових технологій на пресу в Європі; резолюція від 14 травня 1998 р. щодо Європейської ініціативи в електронній комерції; резолюція від 20 листопада 1998 р. про фіксацію цін на книги крізь кордони; резолюція від 10 лютого 1999 р. щодо гармонізації певних аспектів копірайту і відповідних прав в інформаційному суспільстві; повідомлення Європейської Комісії від 3 серпня 1989 р. «Книги і читання: культурний виклик для Європи»; резолюція від 21 січня 1993 р. щодо сприяння книговиданню й читанню в Європі. Політика ЄС заснована на принципі субсидіювання; при визначенні ціни на книгу має бути досягнуто балансу між інтересами автора і перекладача, поліграфіста й видавця і читача. ЄС також

виходить із того, що необхідно усіма засобами – як економічними, так і культурними – підтримувати й стимулювати видання й поширення книжкової продукції з метою гарантувати свободу вираження й мовної багатоманітності. Серед заходів, які мають прийматися, - підвищення економічної доступності книги.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ:

1. Наумова К. О. Суб'єкт видавничої діяльності: проблеми визначення правового статусу / К. О. Наумова // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Юриспруденція». – 2015. – № 13. – Том 2. – С. 53-55.
2. Казак К. О. Інститут доставки обов'язкового примірника документа у видавничій діяльності / К. О. Казак // Порівняльно-аналітичне право. – 2015. – № 11. – С. 116-118.
3. Казак К. А. Правовой статус субъекта издательской деятельности / К. А. Казак // «Legea si Viata» (г. Кишинев, Республика Молдова). – 2015. – № 6. – С. 51-54.
4. Казак К. О. Державна підтримка книговидавничої справи : сучасний стан та найближчі перспективи / К. О. Казак // Право і суспільство. – 2015. – № 6. Частина 2. – С. 75-79.
5. Казак К. О. Досвід Європейського Союзу в правовому регулюванні видавничої діяльності / К. О. Казак // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки». – 2016. – № 1. – Випуск 1. Том 2. – С. 45-47.
6. Казак К. О. Вимоги публічної влади до суб'єктів видавничої діяльності (на прикладі інституту обов'язкової доставки примірника) / К. О. Казак // Правові засади гарантування та захисту прав і свобод людини і громадянина : зб. тез наук. доповідей і повідомл. III Міжнар. наук.-практ. конф. 22 травня 2015 р., м. Полтава / редкол.: А. П. Гетьман, Ю. Г. Барабаш, Н. О. Гуторова та ін. – Х.: ТОВ «Видавництво права людини», 2015. – С. 440-444.
7. Казак К. О. Правове регулювання видавничої діяльності в контексті євроінтеграційних прагнень України / К. О. Казак // Сучасні правові системи світу в умовах глобалізації: реалії та перспективи: Міжнар. наук.-практ. конф., м. Київ, 11-12 березня 2016 р. – К.: Центр правових наукових досліджень, 2016. – С. 68-70.

АНОТАЦІЯ

Казак К. О. Господарсько-правове забезпечення видавничої діяльності в Україні. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.04 – господарське право; господарсько-процесуальне право. – Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, Міністерство освіти і науки України, Харків, 2016.

У роботі надано комплексну характеристику видавничої діяльності як різновиду господарської діяльності, встановлено соціально-економічні та історичні передумови виникнення видавничої діяльності та формування механізму господарсько-правового забезпечення її здійснення.

Автором обґрунтовано необхідність виокремлення інституту господарського права, предмет регулювання якого становить видавнича діяльність, шляхом виділення таких його ознак: наявність нормоутворюючих та нормозабезпечувальних приписів; завершеність правового регулювання у межах однорідної групи суспільних відносин; чітка галузева конструкція; специфіка галузевого предмету та методу правового регулювання; уніфікованість принципів.

Узагальнено пропозиції Європейської комісії щодо визначення належної практики регулювання відносин у сфері видавничої діяльності, а саме: надання фінансування на здійснення адаптації видавцями їх продукції до локальних мовних потреб (переклад книжок); підтримка малих і середніх видавництв; забезпечення належного правового врегулювання відносин між видавцями і авторами творів (введення конструкції видавничих контрактів); використання практик спільного напрацювання типових контрактів, кодексів поведінки тощо, в якому беруть участь професійні автори або організації з перекладу, об'єднання авторів, з одного боку, і видавництва, з іншого тощо.

Ключові слова: видавнича справа, видавнича діяльність, суб'єкти видавничої діяльності, видавництво, книгодрукування, господарсько-правове забезпечення.

АННОТАЦИЯ

Казак К. А. Хозяйственно-правовое обеспечение издательской деятельности в Украине. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.04 – хозяйственное право, хозяйственно-процессуальное право. – Национальный юридический университет имени

Ярослава Мудрого, Министерство образования и науки Украины, Харьков, 2016.

В работе осуществлена комплексная характеристика издательской деятельности как разновидности хозяйственной деятельности, установлены социально-экономические и исторические предпосылки возникновения издательской деятельности и формирования механизма хозяйственно-правового обеспечения ее осуществления.

Автором обоснована необходимость выделения института хозяйственного права, предмет регулирования которого составляет издательская деятельность, путем выделения таких его признаков: наличие нормообразующих и нормообеспечивающих предписаний; завершенность правового регулирования в пределах однородной группы общественных отношений; четкая отраслевая конструкция; специфика отраслевого предмета и метода правового регулирования; унифицированность принципов.

Обобщены предложения Европейской комиссии по определению надлежащей практики регулирования отношений в сфере издательской деятельности, а именно: предоставление финансирования на осуществление адаптации издателями их продукции к локальным языковым потребностям (перевод книг); поддержка малых и средних издательств; обеспечение надлежащего правового регулирования отношений между издателями и авторами произведений (введение конструкции издательских контрактов); использование практик совместной наработки типовых контрактов, кодексов поведения и т.д., в которой принимают участие профессиональные авторы или организации по переводу, объединения авторов, с одной стороны, и издательства, с другой; сбор достоверных статистических данных по основным показателям издательской деятельности как в целом, так и по отдельным тематическим направлениям; применение такого средства государственного регулирования как регулирование цен (установление фиксированных розничных цен) на издательскую продукцию с целью обеспечения баланса интересов авторов, издателей, книготорговцев и читателей.

Обосновано принятие закона, который бы регулировал развитие электронного книгоиздания, обеспечивал защиту авторского права и прав интеллектуальной собственности при публикации электронных изданий в сети Интернет, использовании их в библиотеках, национальных фондохранилищах.

Ключевые слова: издательское дело, издательская деятельность, субъекты издательской деятельности, издательство, книгопечатание, хозяйственно-правовое обеспечение.

SUMMARY

Kazak K. O. Economic and legal support of publishing in Ukraine. – Manuscript copyright.

The Dissertation for obtaining Candidate of Juridical Sciences degree, speciality 12.00.04 – Economic law, Economic procedure law. – Yaroslav Mudryi National Law University, Ministry of Education and Science of Ukraine, Kharkiv, 2016.

The paper provides a comprehensive description of the publishing activity as a kind of economic activity. It sets of socio-economic and historical background of the emergence of publishing activities and the formation of economic and legal support mechanism for its implementation.

The author substantiates the necessity of the institute of commercial law which regulates publishing.

The paper summarizes the proposals of the European Commission on the good practice in the publishing, namely the provision of funding for the implementation of the adaptation of the publishers of their products to the needs of the local language (translated books); support for small and medium-sized publishing houses; ensuring proper legal regulation of relations between the publishers and the authors of the works (the introduction of design publishing contracts); using practices of joint developments of model contracts, codes of conduct, etc.

The proposals for a law that would regulate the development of e-book publishing, provided protection of copyright and intellectual property rights in the publication of electronic publications on the Internet, using their libraries, national depositories are considered in the paper.

Keywords: publishing, publishing activity, subjects of publishing, printing.

Відповідальний за випуск
кандидат юридичних наук, доцент
Бойчук Р. П.

Підписано до друку 26.09.2016 р. Формат 60x90/16
Папір офсетний. Віддруковано на ризографі.
Ум. друк. арк. 0,7. Обл.-вид. арк. 0,9.
Тираж 100 прим. Зам. № 3429

Друкарня
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого
Україна, 61024, м. Харків, вул. Пушкінська, 77